

ИСТОРИЯ НА КНИГАТА
BOOK HISTORY

СТИПЕНДИЯТА ПО КНИЖАРСТВО И ПЕЧАТАРСТВО
„ХРИСТО Г. ДАНОВ“ (1905–1944)

Жоржета Назърска

Университет по библиотекознание и информационни технологии

Резюме: Статията проучва една образователна институция, ориентирана да подпомогне българската печатна, издателска и книжарска дейност чрез качествена подготовка на персонал в чуждестранни учебни заведения. Въз основа на архивни документи и публикувани сведения е извършена историческа реконструкция на функционирането на фонд „Христо Г. Данов“ към Министерството на народното просвещение в периода 1905–1944 г. и на персоналните биографии на неговите стипендианти.

Ключови думи: стипендия; печатарство; книжарство; Христо Г. Данов; България

Стипендията „Хр. Г. Данов“ е учредена към Министерството на народното просвещение (МНП) по време на юбилея на известния издател през 1905 г. и цели да подпомогне студенти по книжарство и печатарство (Godishnik, 1906: 79). Тя е израз на персонално внимание към патрона, заявка за дълготрайна грижа на държавата към печатарския бранш и естествено продължение на политиката за подпомагане на студенти и специализанти по графично и печатарско изкуство.

В края на XIX век стипендии и еднократни помощи са отпускани на: Георги Я. Кирков (1848–1929) – директор на Държавната печатница, Военния картографически институт и Народната библиотека, за посещенията му в Германия и Австрия (1884) (Tanchev, 2011: 44; Tanchev, 2012: 185); студента Никола Попов (1865–?) от Стара Загора за изучаване на медна гравюра и графика в Пражката художествена академия (1885–1886) и графично изкуство в Императорската кралска художествена академия във Виена (1887–1895) (Manafova, 1994: 66; Tanchev, 1994: 125;

Preshlenova, 2008: 327); Георги Кунев от Училището за приложни изкуства към Техническият музей във Виена (1897) (Tanchev, 2012: 188)¹; типографа Стефан Лулчев от София за специализация по изящно книгоезество в Германия (1898) (Tanchev, 2011: 98; Ustav, 1916). Подкрепата на професионалисти от областта е продължена и в началото на XX век независимо от създаването на стипендията. МНП субсидира М. Т. Драгоев за записване в книгоезското училище в тюрингския град Гера (1908) (Tanchev, 2011: 39) и Йордан Милев (1880–1983) – словослагател и синдикален деец, тогава на служба в пражката печатница „Национална политика“ (1909) (Tanchev, 2012: 190).²

1. Функциониране на фонд „Христо Г. Данов“

Фонд „Христо Г. Данов“ е сред слабо регламентирани в системата на МНП. Като държавен, той не е ограничен (времево, пространствено, възрастово и количествено) с изрично дарителско волеизявление, което позволява властта да използва средствата му твърде гъвкаво. Стипендията е присъждана спорадично, включително за кратки срокове, а в някои години не е обявяван конкурс. За разлика от други поименни стипендии, към нея не се проявява голям интерес от страна на печатарските работници (част от които са слабограмотни и без гимназиално образование), както и от книжарите, предпочитайщи обучение на собствени разноски или в предимно хуманитарни специалности.

Във времето стипендията е присъдена само на петима души. Първият е пловдивчанинът Христо Трънков (1865–?) – собственик на фотоцинкография в столицата (от 1900 г.), просъществувала до национализацията ѝ след половин век. През 1908 г. МНП го изпраща на разноски на фонд „Христо Г. Данов“ да специализира графично изкуство във Франкфурт на Майн (Tanchev, 2011: 65).

През 1911 г. е подкрепен друг специализант – Атанас Костов от Стара Загора. Със стипендията той успява да продължи обучението си по литография, започнато в Прага, като се записва да изучава във Виена фотомеханични методи и приложението им в графичното дело (Tanchev, 2012: 187).

През 1912 г. стипендията печели сливенецът Александър Македонски (преди 1893–1944 г.). Първоначално той учи право в Женева (1908), за което получава еднократна субсидия от фонд „Добродетелна дружина“, но през 1911 г. се насочва към Графическото училище във Франкфурт на Майн. Следващата година се премества в Лайпцигската академия за полиграфически изкуства и книгопечатане (Königliche Akademie für

graphische Künste und Buchgewerbe), където завършва с отличен успех през 1914 г. (Tanchev, 2011: 48; Petdeset, 1931: 39).³

Сн. 1. Студенти в Лайпцигската академия за полиграфически изкуства и книгопечатане, началото на ХХ век ⁴

След края на Първата световна война стипендиантските политики на МНП постепенно ограничават своя обхват, средствата се насочват от студенти предимно към подпомагане на специалисти, а в началото на Голямата депресия държавното подпомагане е прекратено. Въпреки това поне до края на 20-те години се изплащат стипендии, осигурени с парични дивиденди.

През 1921 г. бенефициент на фонд „Христо Г. Данов“ става Теодор Г. Долапчиев.⁵ Както повечето предишни възпитаници, той постъпва в Лайпцигската академия за полиграфически изкуства и книгопечатане. Възможно е това решение да е резултат от несъмнения ѝ престиж, но също да е обсъждано с наследниците на Данов, които получават висшето си образование именно в този град (Yordanov, 1938: 136).⁶

Прецедент представлява конкурсът през декември 1923 г., когато за пръв път се явяват петима души (Darzhaven..., 1923).⁷ В него участват: Петър Петев от Севлиево – син на прогимназиален учител и завършил

Априловската гимназия; Стефан Ат. Венков – лясковски печатар; Вили Бъчваров – син на актьора Стоян Бъчваров, по-късно доктор по химия и предприемач; Игнат С. Минчев от Горна Оряховица и Богдана Хашъмова от София. След труден подбор, включил изпити по български език и западен език, физика и химия, стипендията се печели от единствената жена, показала най-висок успех.⁸

Отгук нататък чиновниците от МНП правят поредица опити да отклонят Хашъмова от намерението ѝ да използва стипендията. Първоначално се обсъжда дали действително да ѝ бъде отпусната, понеже дава „подходящо за мъже“ занятие и дотогава е използвана единствено от тях.⁹ След това ѝ е предложено да стане стипендиантка по педагогика (по онова време „допустима за жени“ професия), като се размени с Иван Живков – син на о.з. полковник и кандидат-учител.¹⁰ Едва през февруари 1924 г. Богдана Хашъмова заминава да учи в Държавния учебен и опитен графичен институт във Виена.¹¹ Смяната на локацията най-вероятно е по икономически причини – в Лайпциг има остра продоволствена криза и хиперинфлация и студентите масово напускат града¹², но не може да се изключи съзнателен ход на недоброжелатели на девойката, предвид пониското качество на обучение във виенското училище – държавно, основано през 1888 г., с 3-годишен курс и прием след 6-класна гимназия.¹³

Богдана Хашъмова следва там до 1928 г., като споделя с останалите стипендианти огромните затруднения в следвоенна Австрия, включително забавяния в изплащането на парите и постоянен недостиг на средства.¹⁴ След тази година стипендията не е присъждана. Вероятно фондът е закрит с останалите от МНП през 1951 г.

2. Стипендианти на фонд „Христо Г. Данов“

След завръщането си от Германия Христо Трънков продължава работа в частната си цинкография и се посвещава на учебникарство – съставя читанки и учебни книги за началните училища (1918–1919) (Народен учител, 1918).

Не е известно как виенската специализация се отразява на бъдещето на Атанас Костов. Вероятно е той да е бил убит в последвалите три войни.

След дипломирането си с отличие през 1914 г. Александър Македонски има възходяща служебна кариера в Държавната печатница: от ръководител на вечерен курс по набор, печат и книговезство

Сн. 2. Александър Македонски¹⁵

(1915), през началник на Графичното отделение (1916), до директор на Придворната печатница (1918) и Държавната печатница (1923), назначен от новото правителство след свалянето на земеделците от власт (Petdeset..., 1931: 39).

Съвременниците го описват като отлично подготвен професионалист и човек „с твърд характер“, който не допуска намеса в „разрешаването на различните проблеми: професионални и административни“ (Zhivkov, 2006: 58–59). Той го доказва нагледно по време на своя мандат, когато се превръща в постоянна мишена на критики от страна на Графическия съюз – гилдийно обединение на най-големите частни печатници в София, Пловдив, Кюстендил, Варна, Враца и Горна Оряховица, оглавявано от видни фигури като Т. Плочев, С. М. Стайков, Ив. Кадела, Гр. Данов и др. Недоволни от амбицията, с която Македонски настоява за нарастване на монопола на Държавната печатница върху документацията на държавните учреждения, те го обвиняват в некомпетентност („той понятие си няма от типографската професия“), в злоупотреби, кражби и лично обогатяване за 1 млн. лв., в отстраняване на опитните работници и майстори, изобщо – в разрушаване на цялата система (Graficheski..., 1925: 1, 2; 1926: 4; М-в, 1926; Darzhavnata..., 1926). Директорът не се поколебава да води полемика във вестниците „Мир“ и „Камбана“ и да съди за обида „Графически вестник“ (Graficheski..., 1926: 4). За да докаже възможностите си, той се заема с устройването на Държавното средно (практическо) училище за книгопечатане и графическо изкуство и Допълнителното вечерно занаятчийско графическо училище.

Средното графическо училище е създадено по немски модел и открито през октомври 1923 г. То се издържа от Министерството на търговията, промишлеността и труда (МТПТ), като от първоначалните шест отдела остават три: по фотомеханика, книговезство и печатарство. Има 3-годишен курс, в който приема юноши от двата пола. В учебния му план са застъпени теоретични и многобройни специални предмети, предвидена е 1-годишна практика в Държавната печатница (Graficheski..., 1925: 2; 1926: 7, 8). Македонски привлича 12 способни преподаватели: бившия директор Божил Райнов, германиста Кирил Драмалиев, керамика Стоян Райнов, хигиениста д-р Васил Ненов, икономиста Димитър Николов и др. (Sredno..., 1923: 3–23). Самият той е директор, учител по бои и преглед на книгопечатането и преводач от немски език на най-важните учебници (Sredno..., 1923: 23–24; Simidov, 1978: 165). Първият випуск започва с 67 души (включително шест жени), от които се дипломират 24 души (включително две жени) през 1926 г. (Graficheski..., 1925: 1; 1926: 7).

Допълнителното вечерно занаятчийско графическо училище „Никола Карастоянов“ (наричано също Чирашкият курс) е основано от Македонски през октомври 1925 г. То отговаря на нуждите на бранша и осъществява отдавнашна идея след пет неуспешни опита. Училището има безплатен 2-годишен и вечерен курс на обучение, като задължително обхваща работниците практики на 14 – 21-годишна възраст и без средно образование. Финансира се отначало от Държавната печатница, а през 1942–1944 г. – от Софийската областна стопанска камара (Graficheski..., 1925: 1).¹⁶ Под ръководството на Христо Вълчев се обучават годишно две паралелки с общо 30 ученици. Фокусът е върху общообразователната, а не върху практическата подготовка (Graficheski..., 1925:1; 1926: 7; V[alchev], 1926). Графическото училище е закрито през учебната 1931/1932 г., а Занаятчийското просъществува до 1944 г., когато сградата му е разрушена по време на бомбардировките. В тях загива и Александър Македонски (Slavchev, 2022).

След завръщането си от Лайпциг Теодор (Тео) Г. Долапчиев е привлечен от колегата си Македонски за учител по техническо рисуване в Графическото училище (Sredno..., 1923: 23). За целите на обучението той превежда учебници и съставя христоматии (1926–1927), въвеждайки в българска среда идеите на известни теоретици и практики (Т. Кампман, Г. Фриц, О. Крюгер, Г. Гнот и Т. Билер) (Kampman, 1926; Dolapchiev, 1927). Сътрудници на изданието на училището – списание „Графика“ (1930–1931), както и на списание „Български печат“ (1931–1932) (Dolapchiev, 1931a, 1931b, 1932; Gergova, 1987: 193). През 1936–1937 г. е избран в настоятелството на сдружение „Печатарска задруга“ при Държавната печатница (Otchet..., 1937, 1938). През 1935 г. става началник производство, а през Втората световна война – неин директор (Tarifa..., 1936).

Долапчиев има разнообразни културни интереси: почитател е на италианския модернист и създател на футуризма Маринети, участва в посрещането му в столицата и за целта превежда негова студия; включва се в юбилейното честване на Гутенберговото откритие (Dolapchiev, 1932; Yubileen list, 1940). Последовател е на Бялото братство и лично общува с Петър Дънов (Valkov, 1997). Макар след 1944 г. да е обвиняван, че спъва работата на ОФ комитетите в печатницата, не е сред репресираните (Реуков, 1964: 47–48). До края на живота си се занимава с преводи на художествена литература от английски език (Grey, 1947); издава справочници (Dolapchiev, 1947), определяни от специалистите като „първи по рода си речник [...] необходим и полезен за цялата група професионалисти, свързани с

печатното слово“ (Гергова, 1987: 156); пише учебници за техникумите (Dolapchiev, 1949; Drazhev et al., 1952; Vishkov, 1968).

Стипендиантката Богдана Хашъмова е родена в Чирпан на 9 април 1904 г. Дъщеря е на Стефан Хашъмов (1877–1940) – възпитаник на Пловдивската мъжка гимназия и на Софийския университет. Математик по образование, той работи в Българската земеделска банка, като гимназиален учител, като прокуриснт на „Международен Балкан“ и като счетоводител в Българското оризарско дружество и в Главна дирекция „Трудова поземлена собственост“ на Министерството на земеделието и държавните имоти (МЗДИ).¹⁷ Заедно със съпругата си Ана дава високо образование на своите четири дъщери: Вера е учителка във Втора софийска девическа гимназия, Мария се дипломира по стоматология в Грац, а Евридика следва медицина във Виена.

Богдана завършва с отличие Втора софийска девическа гимназия през 1923 г.¹⁸ и същата есен се записва за студентка в Софийския университет, но затрудненото материално положение я мотивира да кандидатства за стипендия за обучение в чужбина. Тя е много огорчена, когато в края на 1929 г. МНП отказва да легализира дипломата ѝ от Виена, понеже учебното заведение няма статут нито на висше, нито на средно специално училище.¹⁹ Не помагат нито припомнянето, че там я е изпратила самата държава и че властите 4 години са приемали за легитимни представяните уверения, нито подробната документация, доказваща задълбочената подготовка във Виенското графическо училище.

Убедена, че не би желала да бъде само майсторка, а се нуждае от ценз, за да работи като учителка по графично изкуство²⁰, през 1930–1934 г. Хашъмова записва химия в Софийския университет (1930–1934). Има сведения, че още във Виена тя е била привлечена като експерт от директора на австрийския Институт по криминалистика д-р Зигфрид Тюркел – известен специалист по криминална психология и криптография. С него Хашъмова работи върху процесите на разкриване на фалшификации, особено чрез анализ на мастила и хартия. В сборник, публикуван в Грац през 1930 г. и цитиран от влиятелното списание „Колоидни добавки“, тя описва собствен метод за установяване и доказване на фалшификацията на писмо от Франц Шуберт (Fälschungen, 1930; Kolloid, 1933: 190). Не е известна съдбата на Хашъмова след дипломирането ѝ в Софийския университет. Възможно е да е станала учителка по химия.

Стипендията „Христо Г. Данов“ е част от институционалните механизми на държавната политика за създаване на местни елити, които да компенсират наличните след Освобождението неравенства на

възможности и да трансферират знание от чужбина към България. Тя си поставя амбициозната цел да допринесе в кратки срокове за формирането на добре подготвени български специалисти в областта на книгопечатането и книгоразпространението, като се използват най-престижните образователни центрове в Европа през XX век.

Резултатите от функционирането на фонд „Христо Г. Данов“, учреден при МНП през 1905 г. и действал фактически около 25 години, може да бъдат оценени като двойствени.

Безспорно е, че начинанието е значимо средство в контекста на националната културна политика. Стипендията е сред най-рано учредените, добре е подсигурана финансово и следва стриктни критерии за подбор на целевата си група. Като цяло тя изпълнява успешно своя замисъл да осигури на бранша добре обучени професионалисти, завършили известни германски и австрийски професионални академии и училища (във Франкфурт на Майн, Лайпциг и Виена). Двама от петимата ѝ носители използват символния си капитал на стипендианти като „трамплин“ за възходящата си кариерна мобилност. Те стават не само ръководители на най-важните държавни институции в областта на книгопечатането – Държавната печатница, Средното графическо училище и Занаятчийското вечерно графическо училище, но и негови реформатори, пренесли от чужбина добри образователни практики, обогатили го с учебни помагала и преводни издания.

От друга страна обаче, фондът не е използван пълноценно. Той е функция на общите дефекти на държавната стипендиантска политика в проучвания период, подвластна на политическите промени, зависима от финансовите възможности на страната и по-рядко прицелена към професионалното образование. До края на 20-те години към фонд „Данов“ не се изгражда траен интерес, вероятно вследствие на преобладаващите в бранша частна инициатива и предприемаческо мислене. Средствата му не са използвани за изучаване на книжарство, което се отклонява от първоначалните намерения и нарушава кадровия баланс. Не е известно защо държавата не изисква от всички дипломирали се да заемат бюджетна служба същия брой години, колкото са били подпомагани, а допуска „изтичането“ им в частния сектор, което възпрепятства „пренасянето“ на знание. Не на последно място може да се отбележи, че парите от фонда се предоставят по-рядко за обучение на начинаещи и млади хора, отколкото за специализация на утвърдени професионалисти.

Учудващо е, но е факт (дължащ се вероятно на демократичните правила за кандидатстване и на следвоенната обстановка), че през 1923 г.

стипендията се печели от жена, за разлика от стипендията „Марин Дринов“, до която не е допусната нито една българска историчка или археоложка през първата половина на ХХ век и която е използвана като средство за непотизъм и механизъм за сегрегация в историческата гилдия (Prodanov, 2001; Nazarska, 2005). При стипендията „Христо Г. Данов“ сегрегация не се наблюдава, но в пълна степен се проявява т.нар. стъклен таван, т.е. действието на властови мрежи, които възпрепятстват жените да получат пълноценна квалификация, да постигнат равноценна професионална реализация и да заемат високи управленски постове. На хипотетичния въпрос: „Ако беше легализирала дипломата си, щеше ли Хашъмова да стане директорка на Държавната печатница подобно на своите колеги, печелили стипендията преди нея?“, отговорът би бил категорично отрицателен. Дори с ценз за висше образование тя не би имала шанс да бъде назначена, предвид своя пол и статус на неомъжена и заради абсурдната в края на 20-те години перспектива да управлява институция с поне 50 (по-възрастни от себе си) мъже.²¹

БЕЛЕЖКИ

- ¹ Впоследствие Георги Кунев (1874–1957) завършва архитектура в Карлсруе и специализира в Русия. Избиран е в управата на Българското инженерно-архитектурно дружество (БИАД), става известен проектант на обществени и частни сгради.
- ² Йордан Милев работи в Държавната печатница, синдикалист е в Съюза на работниците от графическото производство. През 1907–1910 е председател на Дружество „Българска седянка“ в Прага.
- ³ ЦДА, ф. 177К, оп. 1, а.е. 223, л. 84.
- ⁴ <https://www.hgb-leipzig.de/hochschule/geschichte/>
- ⁵ ЦДА, ф. 177К, оп. 1, а.е. 663, л. 78; а.е. 662, л. 97, 100.
- ⁶ В Лайпциг завършват Милош – математика (1903), и Грую – икономика (1900).
- ⁷ ЦДА, ф. 177К, оп. 1, а.е. 871, л. 19–22 .
- ⁸ Пак там, оп. 1, а.е. 871, л. 43–62, 67–68, 81, 96, 205, 224, 282, 290.
- ⁹ Пак там, а.е. 510, л. 5; а.е. 662, л. 94; а.е. 226, л. 10–11.
- ¹⁰ Пак там, а.е. 871, л. 183.
- ¹¹ Пак там, л. 175, 182, 191.
- ¹² Пак там, а.е. 870, л. 78.
- ¹³ Пак там, оп. 2, а.е. 223, л. 1.
- ¹⁴ Пак там, ф. 304К, оп. 1, а.е. 2308, л. 1, 6–7; ф. 177К, оп. 1, а.е. 870, л. 66; а.е. 663, л. 34, 78.
- ¹⁵ БИА – НБКМ, С II 5241.
- ¹⁶ ДА – София, ф. 29К, оп. 3, а.е. 50.
- ¹⁷ ЦДА, ф. 194К, оп. 3, а.е. 636, л. 1–45.

¹⁸ Пак там, ф. 177К, оп. 1, а.е. 223, л. 12; а.е. 871, л. 237.

¹⁹ Пак там, оп. 2, а.е. 223, л. 11.

²⁰ Пак там, л. 12–12 гр.

²¹ Такъв е случаят с Маргарита Димчевска, която през 1925–1926 г. неуспешно се опитва да оглави Народната библиотека, смятайки, че този пост е подходящ за нея като единствената дипломирана висшистка по библиография. Когато все пак става директорка през октомври 1934 – май 1935 г., това се дължи не на собствените ѝ качества, а на високопоставени политически покровители. Неслучайно директорството ѝ трае по-малко от година и е съпроводено с шумни скандали (Nazarska, 2011).

ЛИТЕРАТУРА

В[ълчев], Хр. (1926). Вечерното печатарско училище при Държавната печатница. – В: *Графически вестник*, № 8, 16.11.1926.

Вишков, Ил., Т. Долапчиев. (1968). *Графично рисуване със стилознание*: учебник за I, II и III курс на Техникума по полиграфия. София: Техника.

Вълков, А. (1997). *Кога ще приключи войната*. В: [online] <https://beinsa.bg/izgrev_s.php?s_type=all&id=2517&status=1&high=>, last viewed 01.06.2022.

Гергова, А. (1987). *Книгознанието в България*. София: Наука и изкуство.

Годишник на СУ „Св. Климент Охридски“. (1906). Официален отдел, т. 2.

Графически вестник, № 1, 14.10.1925.

Графически вестник, № 2, 07.12.1925.

Графически вестник, № 4, 18.02.1926.

Графически вестник, № 7, 30.06.1926.

Графически вестник, № 8, 16.11.1926.

Грей, З. (1947). *Гърмящото стадо*: роман за юноши. Прев. Т. Долапчиев. София: Слънце.

Долапчиев, Т. (1931б). Специално образование за печатарите. – В: *Графика*, № 6.

Долапчиев, Т. (1931а). Модерна типография. – В: *Български печат*, № 2.

Долапчиев, Т. (1932). *Импresiонизъм и експресионизъм*. Малка студия върху изкуството. Реферат, предизвикан и отпечатан по повод идването на футуриста Ф. Т. Маринети в София, 1932 г. София: Държавна печатница.

Долапчиев, Т. (1932). Развоят на графиката. – В: *Български печат*, № 1.

Долапчиев, Т. (1947). *Кратка енциклопедия на графиката. Технически речник за графици, печатари, вестникари. Показалец на графическите заведения в София*. София: изд. авт.

Долапчиев, Т. (1949). *Учебник по графични техники*. Ч. 1–2. София.

Долапчиев, Т. (1927). *Литография и офсетов печат*. София: Държавна печатница.

Дражев, К., Т. Долапчиев, С. Карамихайлов. (1952). *Учебник по графични техники за IV курс на Техникума по графика*. Ч. 1–2. София: Народна просвета.

Държавен вестник, № 150, 02.10.1923.

- Държавната печатница и нейното управление. – В: *Графически вестник*, № 8, 16.11.1926.
- Живков**, Т. (2006). *Мемоари*. София: Труд и право.
- Йорданов**, В. (1938). *Лайпциг и българите*. София.
- Кампман**, Т. (1926). *Графически изкуства*. Прев. Т. Долапчиев. София: Държавна печатница.
- Манафова**, Р. (1994). *Интелигенция с европейски измерения*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.
- М-в**, С. (1926). Какво даде Средното графическо училище при Държавната печатница на частното производство. – В: *Графически вестник*, № 8, 16.11.1926.
- Назърска**, Ж. (2005). Историята като професия на българските жени (1879–50-те години на XX век). – В: *История*, № 2–3, 2005, с. 42–64.
- Назърска**, Ж. (2011). Женският труд в Народната библиотека (1878–1944). – В: *Библиотеки, четене, комуникации*. Велико Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“, с. 204–218.
- Народен учител** [Грънков, Хр.] (1918). *Читанка за III отделение*. София: изд. авт.
- Отчет** за дейността на Управителния съвет на сдружението „Печатарска задруга“ при Държавната печатница, 01.01.–31.12.1936. (1937). София: Печатарска задруга.
- Отчет** за дейността на Управителния съвет на сдружението „Печатарска задруга“ при Държавната печатница, 01.01.–31.12.1937. (1938). София: Печатарска задруга.
- Пейков**, Ив. (1964). Борбата на ОФ комитети за прочистване на държавния апарат от фашистки и реакционни елементи (9. септ. 1944–1947). – В: *Известия на държавните архиви*, т. 8, с. 34–63.
- Петдесет** години Държавна печатница, 1881–1931. (1931). София: Държавна печатница.
- Юбилеен** лист по случай 500 год. от откриване книгопечатането на Гутенберг. (1940). Т. Долапчиев, Ил. Бончев и Н. Ризов. София.
- Прешленова**, Р. (2008). *По пътищата на европеизма. Висшето образование в Австро-Унгария и българите*. София: Парадигма.
- Проданов**, Н. (2001). Стипендията „Марин Дринов“ и приобщаването на българските историци към европейската наука. – В: *История*, № 4, с. 23–29.
- Симидов**, Д. (1978). *Страници от един живот. Спомени*. София: Български писател.
- Славчев**, К. (2022). Национална професионална гимназия по полиграфия и фотография през годините. В: *Полиграфия*. [online] <<https://polygrafiamagazine.bg/bg/>>, last viewed 01.06.2022
- Средно** училище за книгопечатане и графическо изкуство при Държавната печатница – София. (1923). София: Държавна печатница.
- Танчев**, Ив. (1994). *Българската държава и учението на българи в чужбина, 1879–1892*. София: БАН.
- Танчев**, Ив. (2011). Общ поглед върху германския принос в подготовката на българската интелигенция с европейско образование (1878–1912). – В: *Известия на държавните архиви*, т. 102, с. 3–69.

Танчев, Ив. (2012). Австро-унгарският принос в подготовката на българската интелигенция с европейско образование (1878–1912). – В: *Исторически преглед*, № 3–4, с. 165–209.

Тарифа за оценяване на печатните и други изработки в Държавната печатница. (1936).

Устав на Типографското кооперативно потребително дружество „Вярност“. (1916). София: Вярност.

Fälschungen. (1930). Graz: Mosers.

Kolloid. (1933). Kolloid-Beihefte. Vol. 33–38.

REFERENCES

V[alchev], Hr. (1926). Vechernoto pechatarsko uchilishte pri Darzhavnata pechatnitsa. – V: *Graficheski vestnik*, № 8, 16.11.1926.

Vishkov, П., Т. Dolapchiev. (1968). *Grafichno risuvane sas stiloznanie: uchebnik za I, II i III kurs na Tehnikuma po poligrafia*. Sofia: Tehnika.

Valkov, A. (1997). Koga shte prikluyuchi voynata. V: [online]

<https://beinsa.bg/izgrev_s.php?s_type=all&id=2517&status=1&high=> (02.06.2022)

Gergova, A. (1987). *Knigoznaniето v Bulgaria*. Sofia: Nauka i izkustvo.

Godishnik na SU „Sv. Kliment Ohridski“. (1906). Ofitsialen otdel, t. 2.

Graficheski vestnik, № 1, 14.10.1925.

Graficheski vestnik, № 2, 07.12.1925.

Graficheski vestnik, № 4, 18.02.1926.

Graficheski vestnik, № 7, 30.06.1926.

Graficheski vestnik, № 8, 16.11.1926.

Grey, Z. (1947). *Garmyashtoto stado: roman za yunoshi*. Prev. T. Dolapchiev. Sofia: Slantse.

Dolapchiev, T. (1931b). Spetsialno obrazovanie za pechatarite. – V: *Grafika*, № 6.

Dolapchiev, T. (1931a). Moderna tipografia. – V: *Balgarski pechat*, № 2.

Dolapchiev, T. (1932). *Impresionizam i ekspresionizam*. Malka studia varhu izkustvoto. Referat, predizvikan i otpechatan po povod idvaneto na futurista F. T. Marinetti v Sofia, 1932 g. Sofia: Darzhavna pechatnitsa.

Dolapchiev, T. (1932). Razvoyat na grafikata. – V: *Balgarski pechat*, № 1.

Dolapchiev, T. (1947). *Kratka entsiklopedia na grafikata*. Tehnicheski rechnik za grafitsi, pechatari, vestnikari. Pokazalets na graficheskite zavedenia v Sofia. Sofia: izd. avt.

Dolapchiev, T. (1949). *Uchebnik po grafichni tehniki*. Ch. 1–2. Sofia.

Dolapchiev, T. (1927). *Litografia i ofsetov pechat*. Sofia: Darzhavna pechatnitsa.

Drazhev, K., Т. Dolapchiev, S. Karamihaylov. (1952). *Uchebnik po grafichni tehniki za IV kurs na Tehnikuma po grafika*. Ch. 1–2. Sofia: Narodna prosveta.

Darzhaven vestnik, № 150, 02.10.1923.

Darzhavnata pechatnitsa i neynoto upravlenie. – V: *Graficheski vestnik*, № 8, 16.11.1926.

Zhivkov, T. (2006). *Memoari*. Sofia: Trud i pravo.

Yordanov, V. (1938). *Layptsig i balgarite*. Sofia.

Kampman, T. (1926). *Graficheski izkustva*. Prev. T. Dolapchiev. Sofia: Darzhavna pechatnitsa.

- Manafova, R.** (1994). *Inteligentsia s evropeyski izmerenia*. Sofia: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“.
- M-v, S.** (1926). Kakvo dade Srednoto graficheskoto uchilishte pri Darzhavnata pechatnitsa na chastnoto proizvodstvo. – V: *Graficheski vestnik*, № 8, 16.11.1926.
- Nazarska, G.** (2005). Istoriyata kato profesia na balgarskite zheni (1879–50-te godini na XX vek). – V: *Istoria*, № 2–3, 2005, s. 42–64.
- Nazarska, G.** (2011). Zhenskiyat trud v Narodnata biblioteka (1878–1944). – V: *Biblioteki, chetene, komunikatsii*. Veliko Tarnovo: Universitetsko izdatelstvo „Sv. sv. Kiril i Metodiy“, s. 204–218.
- Naroden uchitel** [Trankov, Hr.] (1918). *Chitanka za III otdelenie*. Sofia: izd. avt.
- Otchet** za deynostta na Upravitelnia savet na sdruzhenieto „Pechatarska zadruga“ pri Darzhavnata pechatnitsa, 01.01.–31.12.1936. (1937). Sofia: Pechatarska zadruga.
- Otchet** za deynostta na Upravitelnia savet na sdruzhenieto „Pechatarska zadruga“ pri Darzhavnata pechatnitsa, 01.01.–31.12.1937. (1938). Sofia: Pechatarska zadruga.
- Peikov, Iv.** (1964). Borбата na OF komiteti za prochistvane na darzhavnata aparat ot fashistki i reaktsionni elementi (9. sept. 1944–1947). – V: *Izvestia na darzhavnite arhivi*, t. 8, s. 34–63.
- Petdeset** godini Darzhavna pechatnitsa, 1881–1931. (1931). Sofia: Darzhavna pechatnitsa.
- Yubileen** list po sluchay 500 god. ot otkrivane knigopechataneto na Gutenberg. (1940). T. Dolapchiev, Il. Bonchev i N. Rizov. Sofia.
- Preshlenova, R.** (2008). *Po patishtata na evropeizma. Vissheto obrazovanie v Avstro-Ungaria i balgarite*. Sofia: Paradigma.
- Prodanov, N.** (2001). Stipendiyata „Marin Drinov“ i priobshtavaneto na balgarskite istoritsi kam evropeyskata nauka. – V: *Istoria*, № 4, s. 23–29.
- Simidov, D.** (1978). *Stranitsi ot edin zivot*. Spomeni. Sofia: Balgarski pisatel.
- Slavchev, K.** (2022). Natsionalna profesionalna gimnazia po poligrafia i fotografia prez godinite. – V: *Poligrafia*. [online] <<https://polygrafiamagazine.bg/bg/>> (02.06.2022).
- Sredno** uchilishte za knigopechatane i graficheskoto izkustvo pri Darzhavnata pechatnitsa – Sofia. (1923). Sofia: Darzhavna pechatnitsa.
- Tanchev, Iv.** (1994). *Balgarskata darzhava i uchenieto na balgari v chuzhbina, 1879–1892*. Sofia: BAN.
- Tanchev, Iv.** (2011). Obsht pogled varhu germanskia prinos v podgotovkata na balgarskata inteligentsia s evropeysko obrazovanie (1878–1912). – V: *Izvestia na darzhavnite arhivi*, t. 102, s. 3–69.
- Tanchev, Iv.** (2012). Avstro-ungarskiyat prinos v podgotovkata na balgarskata inteligentsia s evropeysko obrazovanie (1878–1912). – V: *Istorieski pregled*, № 3–4, s. 165–209.
- Tarifa** za otsenyavane na pechatnite i drugi izrabotki v Darzhavnata pechatnitsa. (1936).
- Ustav** na Tipografskoto kooperativno potrebitelno druzhestvo „Vyarnost“. (1916). Sofia: Vyarnost.
- Fälschungen.** (1930). Graz: Mosers.
- Kolloid.** (1933). Kolloid-Beihefte. Vol. 33–38.

THE “CHRISTO G. DANOV” SCHOLARSHIP IN BOOK DISTRIBUTION AND PRINTING (1905–1944)

Abstract: *The article examines an educational institution oriented to support the Bulgarian printing and book distribution activities through quality training of staff in foreign educational institutions. On the basis of archival documents and published information, a historical reconstruction of the functioning of the “Christo G. Danov” Fund at the Ministry of Public Education in the period 1905–1944 and of the personal biographies of its fellows is carried out.*

Keywords: *scholarship; printing; book distribution; Christo G. Danov; Bulgaria*

Prof. Georgeta Nazarska, PhD

University of Library Studies and Information Technologies

119, Tsarigradsko shose, Blvd.

1784 Sofia, Bulgaria

ORCID 0000-0002-6448-3692

E-mail: g.nazarska@unibit.bg